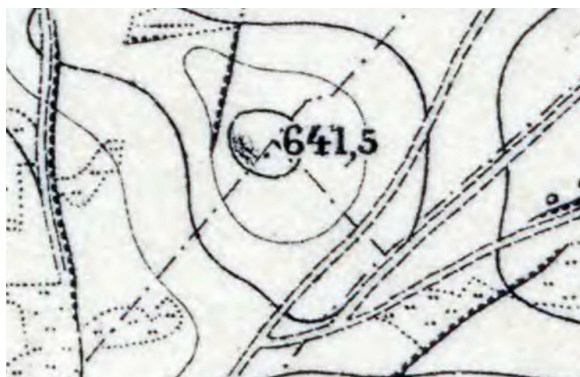


10. KAMIEŃ TRÓJPAŃSKI Z PAPROTEK

W lutym 2020 roku wybrałem się na kolejną ekspedycję w poszukiwaniu cysterskich kamieni granicznych. Moim celem był trójstyk na dawnej granicy miejscowości Bukówka (niem. *Buchwald*), Stara Białka (niem. *Alt Weißbach*) i Błażkowa Dolna (niem. *Nieder Blasdorf*). Współcześnie miejsce to znajduje się w miejscowości Paprotki, nie przebiega tędy nie tylko granica miejscowości, ale nawet granica działek geodezyjnych. Do punktu tego usiłowałem dojść już we wrześniu 2019 roku, podczas próby przejścia granicy Błażkowa Górna – Błażkowa Dolna, jednak zabrakło mi wtedy sił na pokonanie całej zaplanowanej trasy.



Ilustracja 66: Zlokalizowany na wierzchołku bezimiennego wzniesienia o wysokości 641,5 m punkt styku granic miejscowości Bukówka, Stara Białka i Błażkowa Dolna. Źródło grafiki: fragment mapy *Schmiedeberg, Meßtischblatt 3071, 1:25.000, 1886, [14]*.

Z kolei sukces lutowej wyprawy był od samego początku wątpliwy, gdyż ilość zalegającego tu śniegu umożliwiało odnalezienie co najwyżej stojącego kamienia. Tym niemniej postanowiłem zaryzykować, a swoją wyprawę zacząłem z wioski Paprotki (niem. *Hartau Städtisch*), skąd do celu miałem niecały kilometr wędrowki. Rezultat zaskoczył mnie bardzo pozytywnie!

Po dojściu do zaplanowanego celu dostrzegłem wystający spod śniegu kamień. Widoczny na wierzchołku znak „+” nie pozostawia wątpliwości, że jest to kamień graniczny. Z kolei trójkątny przekrój wyraźnie sugeruje, że jest to tzw. kamień trójpański, ustawiany w punkcie styku dóbr trzech właścicieli. Dodatkowo na trzech bocznych powierzchniach wykuto napisy, niestety czytelne już tylko częściowo.

I tak na stronie skierowanej ku miejscowości Bukówka wykuto litery „B.A.G.”, przy czym z litery „B” zachowana jest tylko jej dolna połowa, poniżej umieszczono liczbę „1751”.



Ilustracja 67: Wystający spod śniegu kamień ustawiony w miejscu styku dawnych granic miejscowości Bukówka, Stara Białka i Błażkowa Dolna. Fotografia: Marian Gabrowski, luty 2020 roku.

Po stronie skierowanej ku miejscowości Błażkowa Dolna widoczny jest napis „F.G.V.Z”, przy czym pierwsza litera zachowana jest jedynie w formie szczątkowej – trudno jednoznacznie stwierdzić, czy oby na pewno była to litera „F”.

W najgorszym stanie zachował się napis na stronie skierowanej ku miejscowości Stara Białka. Z użyciem silnego bocznego światła udało mi się ustalić, że z pewnością wykute tu były jakieś litery, prawdopodobnie był to ciąg „B.V.K.”, jednak ich czytelność jest dość niska.



Ilustracja 68: Napisy na powierzchniach bocznych kamienia granicznego. Fotografia: Marian Gabrowski, luty 2020 roku.

Co oznaczają powyższe napisy? Najłatwiej jest dokonać interpretacji inskrypcji umieszczonych na stronie skierowanej ku miejscowości Bukówka. Widoczne tu cyfry „1751” niewątpliwie są datą ustawienia tegoż kamienia. Natomiast litery „B.A.G.” będą odnosiły się do właściciela Bukówki, którym od końca XIV wieku do początku wieku XIX był klasztor krzeszowski¹²². Ponieważ w latach 1734-1763 opatem tegoż klasztoru był Benedikt II. Seidel¹²³, toteż inskrypcja „B.A.G. 1751” będzie oznaczała, że kamień ustawiono w 1751 roku, a ta jego strona

122 M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, tom 8, [27]s.64.

123 N. Lutterotti, *Reihenfolge der Äbte von Grüssau*, [8]s.13.

skierowana była ku ziemiom należącym do opata krzeszowskiego Benedykta, co po łacinie zapisywano jako „Benedictus Abbas Grissoviensis”.

Strona skierowana ku miejscowości Błażkowa Dolna posiada wyrytą inskrypcję „F.G.V.Z.”, przy czym pierwsza litera zachowana jest w formie szczątkowej. Aby zinterpretować jej znaczenie należałoby ustalić, kto był właścicielem tej wioski w 1751 roku.

Przemysław Wiszewski informuje nas, że Dolna Błażkowa w roku 1726 była własnością Georga Zedlitz¹²⁴, w roku 1731 tę samą wioskę dzierżył Georg von Zedlitz¹²⁵, a w 1737 roku Georg Gottlieb von Zedlitz¹²⁶; zapewne cały czas mowa tu o jednej i tej samej osobie.

Na kolejne informacje dotyczące właściciela wsi Błażkowa Dolna można natrafić w 61 tomie wydanego w 1749 roku leksykonu „Grosses vollständiges Universal Lexicon”, gdzie znajduje się następująca wzmianka o jednym z członków rodu „Zedlitz von dem Hause Leipe im Schweidnitzischen”: „W 1736 roku nastąpił Georg Gottlieb von Zedlitz z Błażkowej i Janiszowa, żonaty ze swoją krewną, Anną Elisabeth von Zedlitz”¹²⁷.

Z kolei na stronie www.geni.com można znaleźć wpis odnoszący się zapewne do tegoż właśnie Georga Gottlieba von Zedlitz z Błażkowej; opisany jest on tu jako „Freiherr Georg Gottlieb von Zedlitz und Leipe”¹²⁸, urodzony w 1694 roku i zmarły w 1746 roku w Kamiennej Górze (niem. Landeshut); jego żoną była Anna Elisabeth von Zedlitz und Leipe. Ponieważ w 1751 roku Georg Gottlieb von Zedlitz już nie żył, toteż

124 P. Wiszewski, *Świat na pograniczu. Dzieje Lubawki i okolic do 1810 r.*, [31]s.94-95; w oryginale: „kompleks majątkowy – ograniczony w Błażkowej do części wsi zwanej Dolną – funkcjonował bardzo długo, pozostając w rękach rodu von Zedlitz jeszcze w XVIII w. W spisie dochodów wsi śląskich sporządzonym w 1726 r. znajdujemy łącznie wymienione w okręgu bolkowski-kamiennogórskim księstwa świdnicko-jaworskiego, należące do tego samego właściciela, majątki w »Nieder Blossdorff und Johnsberg« – a więc w Błażkowej Dolnej i Janiszowie. W Błażkowej dobra posiadał wówczas Georg Zedlitz”.

125 Tamże, [31]s.211; w oryginale: „Władający od późnego średniowiecza majątkiem złożonym z Błażkowej Górnej oraz Janiszowa ród von Zedlitzów utrzymał swoją pozycję. Dzierżący w 1731 r. obie wsie Georg von Zedlitz nie był jednak jedynym członkiem rodziny mającej tu swoje włości”.

126 Tamże, [31]s.211; w oryginale: „W 1737 r. wszystkie trzy [tzn. Błażkowa Dolna, Janiszów i Paczyn] znajdowały się w rękach Georga Gottlieba von Zedlitz”.

127 *Grosses vollständiges Universal Lexicon...*, [5]s.346; w oryginale: „Im Jahr 1736 florirte George Gottlieb von Zedlitz auf Blasdorf und Johnsorff, der sich mit seiner Anverwandtin, Annen Elisabethen von Zedlitz, verehlichtet”.

128 <https://www.geni.com/people/Georg-Gottlieb-von-Zedlitz-und-Leipe/6000000032055623354> – dostęp luty 2020 roku.

prawdopodobnie właścicielem Dolnej Błażkowej był jego spadkobierca, zapewne syn.

Pierworodnym synem był urodzony w Błażkowej w 1722 roku Konrad Siegmund von Zedlitz und Leipe, który nie był żonaty, nie miał dzieci i umarł w 1789 roku w Gnadenberg¹²⁹. W Bawarii w tejże właśnie miejscowości funkcjonował wówczas klasztor (niem. *Kloster Gnadenberg*), toteż uzasadnione wydaje się podejrzenie, że Konrad Siegmund został zakonikiem. Gdyby tak było, to właścicielem Błażkowej został zapewne jego młodszy brat, Friedrich Gotthard von Zedlitz, urodzony w Błażkowej w 1725 roku, zmarły w 1794 roku w Świdnicy¹³⁰ (niem. *Schweidnitz*).

Można założyć, że w 1751 roku właścicielem wioski Dolna Błażkowa był Friedrich Gotthard von Zedlitz, tak więc na kamieniu granicznym powinny być wyryte litery „F.G.V.Z.”. Wprawdzie stan zachowania pierwszego znaku nie umożliwia jednoznacznej identyfikacji, jednak zachowane fragmenty pozwalają stwierdzić, że mogła się tu znajdować właśnie litera „F”. Tak więc wyryta na kamieniu inskrypcja była zapewne inicjałami właściciela tutejszy dóbr, którym był „Friedrich Gotthard von Zedlitz”.

Z kolei trzecia strona kamienia skierowana jest ku miejscowości Stara Białka i widać na niej trzy ledwo czytelne litery, prawdopodobnie „B.V.K.”. W literaturze można natrafić na informacje, że w średniowieczu wioska ta była częścią majątku klasztornego, a w 1531 roku opat sprzedał ją Casprowi Gotsche, który posiadał ją do schyłku XVI wieku, gdy przeszła na własność rodziny von Horn¹³¹; w drugiej połowie XVII wieku znalazła się ona w dobrach von Tscherninów¹³² (przy czym ta sama literatura podaje też, że wioska ta podówczas była własnością Hanssa Friedricha von Seidlitz¹³³). W 1747 roku wdowa Isabella Maria

129 <https://www.geni.com/people/Konrad-Siegmund-von-Zedlitz-und-Leipe/6000000032056123174> – dostęp luty 2020 roku.

130 <https://www.geni.com/people/Friedrich-Gotthard-von-Zedlitz/6000000032056147063> – dostęp luty 2020 roku.

131 P. Wiszewski, *Świat na pograniczu. Dzieje Lubawki i okolic do 1810 r.*, [31]s.92.

132 Tamże, [31]s.210; w oryginale: „Z biegiem czasu w rękach von Tscherninów obok dóbr wchodzących w skład majątku Kowary w 2. połowie XVII w. znalazła się także Stara Białka. W 1731 r. jako właściciel tego majątku został wymieniony Frantz Joseph von Tschernin und Chudenitz”.

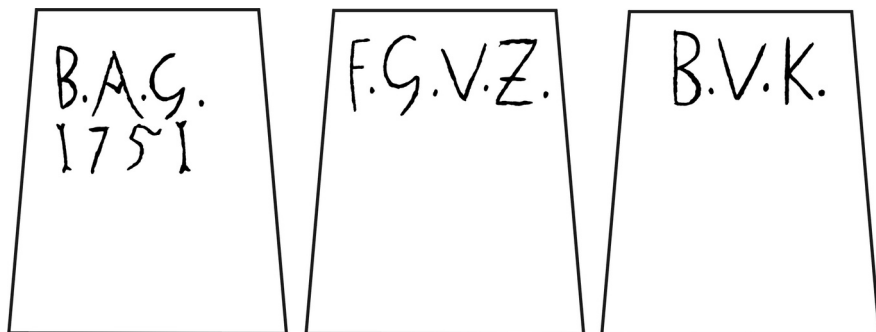
133 Tamże, [31]s.211; w oryginale: „trzeci kompleks majątkowy, złożony z dawnych dóbr von Schaffgotschów, wsi Stara Białka (»Weissbach«), Leszczyniec Dolny i Szarocin, należał w 1731 r. do Hanssa Friedricha von Seidlitz. Sześć lat później cały kompleks majątkowy nadal był w jego rękach”.

von Tschernin, występując w imieniu małoletniego syna Procopa Adalberta, sprzedała królowi pruskiemu dobra wchodzące w skład władztwa Kowary (Jarkowice, Miszkowice, Paprotki i Starą Białkę)¹³⁴. Można więc przyjąć, że w 1751 roku wioska Stara Białka była własnością królewską. Ledwo czytelne litery „B.V.K.” mogłyby więc oznaczać „Besitz von König” (pol. *własność króla* lub *należy do króla*).

W literaturze można jednak napotkać innych właścicieli tejże wioski. Dla przykładu „Słownik geografii turystycznej Sudetów” w haśle „Stara Białka” stwierdza, że właścicielem wsi w 1654 roku „był von Leckow, po nim wieś posiadał S. von Horn, a następnie S.D. von Wallenberg. W XVIII wieku Stara Białka należała do barona von Hochberga (...)”¹³⁵.

Wersję tę zdaje się częściowo potwierdzać też książka Fridricha Zimmermanna z 1785 roku, jednak jako ówczesnego właściciela wskazuje ona „spadkobierców von Lechowa”¹³⁶. Być może „von Leckow”, wspomniany w „Słownik geografii turystycznej Sudetów”, to zniekształcony zapis „von Lechow”?

Tak więc widoczny od strony Starej Białki napis „BVK” nie tylko jest niemalże całkowicie nieczytelny, ale też i trudny do odtworzenia na podstawie danych dotyczących ówczesnego właściciela.



Ilustracja 69: Próba rekonstrukcji prawdopodobnego wyglądu rytów umieszczonych na bokach kamienia granicznego. Opracowanie: Marian Gabrowski.

Opisywany tu kamień jest też wyjątkowy pod względem swojego kształtu, nie jest to graniastosłup o trójkątnej podstawie, lecz ścięty ostrosłup. Aktualnie znak ten jest dość znacznie pochylony.

134 Tamże, [31]s.369.

135 M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, tom 8, [27]s.300.

136 F. Zimmermann, *Beyträge zur Beschreibung von Schlesien. Fünfter Band*, [32]s.87; w oryginale: „Weisbach (...) stehet unter den v. Lechowschen Erben; 1654 aber hatte es Samuel v. Horn, Samuel Ducius v. Wallenburg”.



Ilustracja 70: Lokalizacja punktu styku granic miejscowości Stara Białka, Dolna Białkowa i Bukówka na archiwalnych mapach z XIX wieku. Strzałka wskazuje miejsce, w którym ustawiony jest kamień. Opracowanie: Marian Gabrowski.

W wydanej w 2015 roku książce „Gmina Lubawka. Atlas materiałów i źródeł historycznych” Przemysław Wiszewski cytuje dokument z 1565 roku zawierający opis punktu, w którym stykały się granice miejscowości Stara Białka oraz Dolna i Górną Białkowa. Świadcowie wspominają w owym dokumencie, że granica biegnie przez górę, a „tam stoi drzewo z wyciętymi trzema krzyżami, które od dawna trzyma trzy granice. Drzewo wskazuje granice – pierwszy krzyż w kierunku Starej Białki, drugi – Białkowej Górnej, a trzeci w kierunku Białkowej Dolnej”¹³⁷, przy czym „od tego drzewa Górnej [Białkowej] granica biegnie w kierunku granic Bukówki i w pobliżu sołtyso-

stwa Bukówki, przebiegając koło Zadziernej”¹³⁸. Możliwe więc, że opisywane miejsce zlokalizowane było jedynie w bezpośrednim sąsiedztwie granic Górnej Białkowej, jednakże stykały się tu Bukówka, Stara Białka i Dolna Białkowa. Jest to o tyle istotna uwaga, że na mapie *Mefstischblatt*, arkusz „3071 Schmiedeberg” z 1886 roku, a więc sporządzonej zaledwie 76 lat po sekularyzacji klasztoru, nie sposób znaleźć miejsca, gdzie spotykają się granice wiosek Białkowa Dolna, Białkowa Górna oraz Stara Białka. Jednak mapa ta ukazuje, gdzie stykały się granice

137 J. Nowosielska-Sobel, G. Strauchold, P. Wiszewski, *Gmina Lubawka. Atlas materiałów i źródeł historycznych*, [19]s.7; w oryginale: „(...) es stehet auf dem Berge ein Baum dorein semt drey Creutz gehauen welche vor alderss die drey grenitzen gehalden dass Erste Creutz gegen weissbach das ander nach Oberbalsdorff und das dritte herein gein Niederbalsdorff derselbige Baum auch die grenitzen antzeiget”.

138 Tamże, [19]s.7; w oryginale: „(...) von dem obbemelten Baume an, der Ober rein an Buchwalder grenitz bej dess Schultzen zu Buchwalde Erbe nahend bej dem Scharten Perge”.

miejsowości Stara Białka, Błażkowa Dolna oraz Bukówka (co widać na ilustracji 70). Ów trójstyk oddalony jest jedynie niecałe 170 metrów od granicy Górnej Błażkowej. Ponieważ Bukówka i Górna Błażkowa miały podówczas tego samego właściciela, toteż można podejrzewać, że wzmiankowani wcześniej świadkowie mogli błędnie identyfikować graniczące tu dobra. Warto też zauważyć, że tak jak w dokumencie cytowanym przez Przemysława Wiszewskiego, granica w tym miejscu wiedzie przez górę, a trójstyk znajduje się na szczycie bezimiennego, lecz wyraźnie zaznaczonego w terenie wzniesienia o wysokości 641,5 metrów nad poziomem morza.

Uzasadnione wydaje się podejrzenie, że cytowani przez Przemysława Wiszewskiego świadkowie mogli wspominać o drzewie rosnącym dokładnie w tym miejscu, gdzie zlokalizowany jest opisywany tu kamień. Wzmiankowane w 1565 roku drzewo już wówczas od dawna „trzymało granice”, a w roku 1751 byłoby starsze o kolejne 186 lat. Być może wyróciło się w międzyczasie ze starości, a w jego miejscu ustawiono opisywany tu kamień?

Innym prawdopodobnym wyjaśnieniem odmiennego określenia wspomnianego punktu trójstyku byłoby założenie, że w 1565 roku granica pomiędzy sąsiadującymi tu wioskami albo przebiegała odmiennie, albo też nie była jednoznacznie ustalona. Tę drugą wersję uprawdopodobniają inne dokumenty cytowane przez tego samego Przemysława Wiszewskiego; wynika z nich, że „Podział majątku [tzn. podział wioski Błażkowa na część Górną i Dolną] rodził stałe konflikty między poddanymi obu panów. Ostatecznie przebieg granicy między dobrami musiał ustalić w 1577 r. starosta księstwa świdnickiego Maciej von Logau (Logaw) w obliczu »wieloletnich sporów«”¹³⁹.

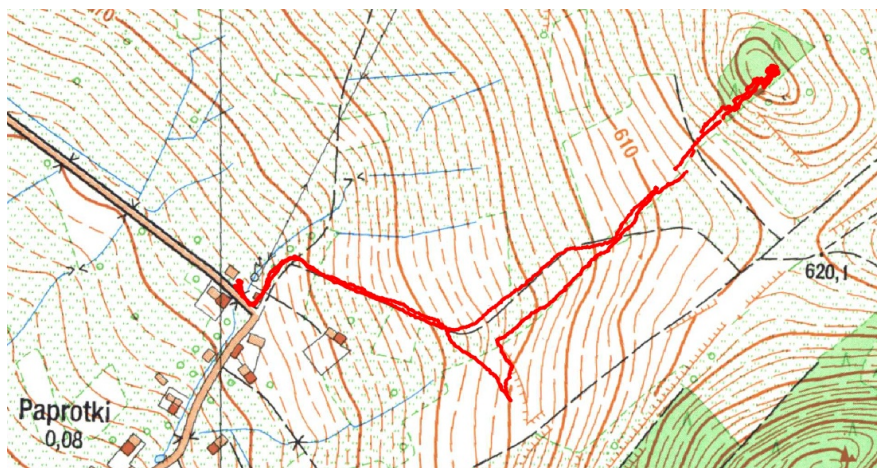


Ilustracja 71: Kształt cyfr tworzących datę „1751” na kamieniu z granicy wiosek Stara Białka, Bukówka i Błażkowa Dolna (u góry), oraz na kamieniu z granicy wiosek Jarkowice, Niedamirów i Horní Albeřice (na dole). Widać tutaj identyczne cyfry „1” i bardzo podobną cyfrę „5”, jedynie cyfrę „7” tworzą nieco odmienne linie.

139 P. Wiszewski, *Świat na pograniczu. Dzieje Lubawki i okolic do 1810 r.*, [31]s.108.

Warto też zauważyć, że w punkcie dawnego trójstyku granic wiosek Jarkowice, Niedamirów i Horní Albeřice również zachował się kamień o trójkątnym przekroju, na którym także wyryto cyfry tworzące rok „1751”, a ich kształt jest bardzo podobny do cyfr na opisywanym tu znaku granicznym.

Współrzędne kamienia: N 50°43'55", E 15°57'41". Dziś nie przebiega tędy granica żadnej miejscowości, a sam kamień znajduje się na terenie wioski Paprotki, niemal na środku działki geodezyjnej o numerze 136. Miejsce to znajduje się zaledwie 650 metrów w linii prostej od przebiegającego przez wioskę Głównego Szlaku Sudeckiego.



Ilustracja 72: Trasa mojej wędrowki z miejscowości Paprotki do opisywanego tu kamienia.
Źródło podkładu: geoportal.gov.pl

BIBLIOGRAFIA

1. Baran Zbigniew, Hrabiowie von Hochberg Śląscy Medyceusze i ich mecenat kulturowy w latach 1628-1833, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości z siedzibą w Wałbrzychu, Wałbrzych 2017
2. Brzóska Dariusz, Zapraszamy do Bartnicy, [w:] Gazeta Noworudzka, nr 567
3. Dudek Alojzy, Cystersi na Dolnym Śląsku, część III – Krzeszów. Praca przewodnicka, PTTK Wrocław 1989
4. Gliński Radosław, Patała Agnieszka, Krajobraz kulturowy gminy Lubawka, Wydawnictwo eBooki.com.pl, Wrocław 2017
5. Grosses vollständiges Universal Lexicon aller Wissenschaften und Künste, welche bisshero durch menschlichen Verstand und Witz erfunden und verbessert worden, tom 61, Verlegts Johann Heinrich Zedler, Leipzig und Halle 1749
6. Komorowski Witold, "Punkty potrójne" w Sudetach, [w:] Na Szlaku, e-98 (294) 2014-12
7. Komorowski Witold, Kamienie opactwa krzeszowskiego, [w:] Na szlaku, Nr e-104 (300), czerwiec 2015
8. Lutterotti Nikolaus, Reihenfolge der Äbte von Grüssau, [w:] Abtei Grüssau einst und jetzt. Festschrift anlässlich der Weihe des ersten Abtes im wiedererstandenen Kloster Grüssau am 10. August 1924, A. Breuer, Landeshut i Schl. 1924
9. Mahner Franz, Beiträge zur Wirtschaftsgeschichte des Cistercienserklusters Grüssau, Druck von August Lax, Hildesheim 1913
10. mapa Karte des Kreises Landeshut i. Schl., 1:75.000, 1938
11. mapa katastralna Dorf Ober Andersbach böhmisch Anderspach Hořeny in Böhmen Königgrätzer Kreis, 1840
12. mapa Landeshut, Meßtischblatt 3072, 1:25.000, 1907
13. mapa Powiat kamiennogórski - Góry Krucze, 1:40.000, Wydawnictwo Turystyczen PLAN, Jelenia Góra 2011
14. mapa Schmiedeberg, Meßtischblatt 3071, 1:25.000, 1886
15. mapa Schmiedeberg, Meßtischblatt 3071, 1:25.000, 1918
16. mapa Waldenburg (in Schlesien), Meßtischblatt 3073, 1:25.000, 1886
17. mapa Waldenburg, Meßtischblatt 5263, 1:25.000, 1936

18. Michalik Krystian, Krzeszów Dom Łaski Maryi, Usługi Poligraficzne Bogdan Kokot vel Kokociński, Nowa Ruda, Krzeszów 2018
19. Nowosielska-Sobel Joanna, Strauchold Grzegorz, Wiszewski Przemysław, Gmina Lubawka. Atlas materiałów i źródeł historycznych, Wydawnictwo eBooki.com.pl, Wrocław 2015
20. Parsler F., Der „Dreieckige Stein” an der Großen Heide, [w:] Schlesi-sche Heimat. Monatsblätter für Heimatfreunde und Heimatstolz, nr 10/1933
21. Sarnecki Zbigniew, Krzeszowskie pogranicze, [w:] Przydrożne Pomniki Przeszłości, kwiecień 1987
22. Sarnecki Zygmunt, Doniesienie terenowe nr 127, [w:] Bractwo Krzy-żowców, zeszyt nr 19, 1992
23. Scheer Andrzej, Sprawozdanie z IV Biesiady Pokutnej w Krzeszo-wie, [w:] Bractwo Krzyżowców, zeszyt nr 12, październik 1988
24. Schwandt E., Alte Grenzsteine erzählen Heimatgeschichte, [w:] Landeshuter Beobachter, 20 października 1942 roku
25. Staffa Marek (red.), Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 10, Góry Wałbrzyskie, Pogórze Wałbrzyskie, Pogórze Bolkowskie, Wydawnictwo I-BiS, Wrocław 2005
26. Staffa Marek (red.), Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 3, Karkonosze, Wydawnictwo PTTK Kraj, Warszawa - Kraków 1993
27. Staffa Marek (red.), Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 8, Kotlina Kamiennogórska, Wzgórza Bramy Lubawskiej, Zawory, Wydawnictwo I-Bis, Wrocław 1997
28. Staffa Marek (red.), Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 9, Góry Kamienne, Wydawnictwo I-BiS, Wrocław 1996
29. Stępniaak Władysław (red.), Czarny Bór. Historia i współczesność, Wydawnictwo Afra, Wałbrzych 2007
30. Vöcks Fritz, Auf alten Pfaden, [w:] Der Wanderer im Riesengebirge, 10/1934
31. Wiszewski Przemysław, Świat na pograniczu. Dzieje Lubawki i oko-lic do 1810 r., Wydawnictwo eBooki.com.pl, Wrocław 2015
32. Zimmermann Friedrich, Beyträge zur Beschreibung von Schlesien. Fünster Band, bey Johann Ernst Tramp, Brieg 1785